

DESPRE DIMENSIUNEA FILOSOFICĂ A FILMULUI MODERN

Vasile MICLEUȘANU,
Facultatea de Istorie și Filosofie

CZU: 791.43:1

micleusanuvasile@gmail.com

Într-o lume în care imaginea și sunetul sunt activate global,[1] problematica filmului trece dincolo de valoarea sa pur artistică sau comercială și trebuie pusă sub chestionare filosofică pentru a putea surprinde care este esența și valoarea acestui fenomen. Așadar în eseu de față nu voi reflecta asupra dilemei: reprezintă sau nu filmul o nouă formă de artă, dar voi încerca să văd, pe cât este posibil, dimensiunea filosofică a lui; mai exact: ce se spunem de fapt atunci când folosim expresia *filmuleste*?

Dar de ce este necesar să aplecăm gândirea asupra acestei întrebări? Cum ne va ajuta asta să surprindem esența filmului? Și poate mult mai important, de ce filmul ar trebui să fie analizat și din altă perspectivă decât cea a artei sau a culturii de masă? În primul rând, cred că o astfel de reflecție este importantă pentru o societate în care imaginea a devenit prioritară în fața textului. Ea a devenit garantul oricărei informații și prin extensie a cunoașterii. În lunga călătorie a cunoașterii omenirea a trecut de la transmiterea orală a informației la text și apoi la imagine. Cred pe bună dreptate că din perspectivă istorică, noutatea cinematografului poate fi egalată cu noutatea tiparului. Ambele au avut același impact asupra condiției umane și anume, nu mi-e teamă să afirm, universalizarea informației. Sau mai bine zis a accesului la informație.

Ce putere fenomenală are asupra gândirii noastre văzul. De-a lungul existenței umane văzul a suscit mirarea și curiozitate individului. În mitul peșterii lui Platon cei din peșteră sunt nevoiți să vadă ceea ce se proiectează pe perete, acele imagini în mișcare care pentru ei reprezintă realitatea și accesul spre cunoaștere.[2] Asta mă duce cu gândul la condiția spectatorului de azi. Această alegorie a lui Platon este o alegorie a cunoașterii, a cunoașterii prin imagine.

Dar ce este imaginea? Imaginea este definită în mai multe feluri. Una din definiții ne prezintă imaginea ca o reflecție a unui obiect în conștiință sub forma unei senzații, percepții sau reprezentări; o alta

zice: reproducere a unui obiect cu ajutorul unui sistem optic; reprezentarea plastică obținută prin desen, pictură, sculptură, fotografie, film. Gilles Deleuze în carate sa *Cinema II Imagine-timp* afirmă: „Cinematograful este o nouă practică a *imaginilor* și semnelor, a cărei teorie ca practică conceptuală trebuie s-o facă filosofie.”[3] Imaginea-mișcare, imaginea-concept, imaginea-statică, imaginea-idee, imaginea-sunet, imaginea-timp, imaginea-spațiu sunt caracteristicile cinemaului. Lipovetsky susține că lumea a devenit un ecran global, însuși creierul nostru este un ecran pe care se proiectează *imagini*. [4] O filosofie a filmul este posibilă atâta timp cât pornim de la o ontologie a imaginilor și adaugăm problema cunoașterii. Astfel, în modernitatea târzie filmul caracterizează cel mai bine raportul dintre minte și lucrului și fel cum se produce cunoașterea. Practic omul modern a devenit un Toma Necredinciosul care refuză să creadă fără o experiență personală directă.

Filmul îmbogățește această experiență personală directă și prin extensie condiționează procesul formării discursului realității. Conceptul de *Gândire-cinema* propus de Cezar Gheorghe în lucrarea sa cu același numeredă cel mai bine felul cum imaginea cinematografică este un catalizator al experienței și a cunoașterii. Astfel producția unui film, cred eu, nu trebuie văzută doar ca un proces creativ și tehnic, dar ca o *de-venire* prin imagini a unei posibile realități. Vizunea unui regizor capată o valoarea ontologica, aproape materiala, și se extinde până la percepție senzoriala și astfel la realitate. Filmul încadrează o realitate care capătă o logică proprie și care mai apoi se proiectează pe creierul spectatorului forțându-l să treacă dincolo de ceea ce este obișnuit pentru el. Aceste cadre sunt *imagini-gândiri*, așa cum propune Deleuze. Filmul amplifică gândirea.

Ca și un text filosofic *imaginea-gândire* pune mintea în mișcare, ea nu mai este o decupare din realitate, dar reflectă o perspectivă, un anumit mod de reflecția asupra ceva - o expresie filosofică dacă vreți. “Orice imagine, în fond, este un rezumat simbolic al ideii pe care și-o face artistul despre lumea nelimitată a senzațiilor și a formelor, o expresie a dorinței sale de a face să domnească.”[5] De aceea filmul are valoare ontologică prin sine însuși. Atunci când spectatorul se uită la un film, conținutul lui îi redă o lume compactă, cu o anumită logică ce nu poate fi supusă intervențiilor din exterior și care pentru a putea fi accesată nu poate fi supusă îndoielii. Este o realitate din oficiu care exploatează și

chiar forțează uneori înțelesurile sale mintale și reduce cercul hermeneutic la înțelesurile propuse de film. Pentru a pătrunde cu adevărat mesajul unui film, cel care se uită, trebuie să pună în suspensie propria realitate și să se sustragă din gândirea obișnuită. Nu e ca atunci când privește un tablou sau o fotografie; în acest caz el o să contextualizeze ceea ce vede și o să reducă înțelesul lucrării la viziunea artistului, la epocă, tradiție ca în final să emită o interpretare estetică. Evident că acest lucru îl poate face și atunci când vorbește despre un film, dar asta nu îl va ajuta să pătrundă în realitatea filmului. În primul caz avem un raport de sub-poziționare a conținuturilor mentale a celui care privește; pe când în cazul doi, cel care privește, sub-poziționează conținutul obiectului de artă cu care se întâlnește propriile cunoștințe pentru al putea interpreta. Astfel, vizionarea unui film este mereu o trecere dincolo cu ajutorul imaginației și a gândirii; o depășirea a propriei lumi. Nu este asta o formă a exercițiului filosofic?

Ceea ce este specific filmului modern este felul cum la nivel vizual exploatează corespondența dintre realitatea filmului și realitatea însăși. Nu mai este vorba de o subordonare sau identificarea, dar vedem cum realitatea filmului este autosuficientă prin procesul *de-venirii*. În timpul montajului realitatea filmului dobândește o logică proprie după care va putea fi văzut și într-un final va duce la o cunoaștere a ceva sau despre ceva. Este evident că realitatea, în sensul cel mai larg al acestui concept, pune în serviciul ei imaginea, totuși raportul dintre ele poate fi înțeles ca o buclă de feedback prin care aceste două concepte se influențează reciproc. Imaginea cinematografică nu vine cu concepte noi, ea exploatează ceea ce este, noutatea sa fiind în modul în care privește și prezintă conținutul acelor concepte, iar prin asta imaginea cinematografică nu face nimic altceva decât să se apropie de concept, de esența gândirii. Totodată, imaginea cinematografică în era digitală extinde vizibilul și activează și mai mult percepția, mă refer aici la imaginea 3D și la efectele de sunet Dolby Atmos și tehnologia IMAX care aduc imaginea cinematografică în realitate printr-o experiență senzorială mai intensă.

Astfel experiența cinematografică reprezintă o punere în mișcare a gândirii spectatorului, suspendându-i realitatea și forțându-l să vadă dincolo de obișnuit. Scriitoarea Virginia Woolf, vorbește despre această experiență în felul următor: „Vedem viața așa cum este ea atunci când noi nu jucăm nici un rol în ea“. Filmul prin ceea ce prezintă este un act de

gândire continuu. În el totul contribuie la *re-prezentarea* a ceva. Filmul *re-ia* o problemă sau un concept, viziunea despre ceva, iar prin mijloace sale prezintă o nouă abordare, o nouă înțelegere.

Filmul este o *de-venire* a traiirilor și a percepției, a ceva ce s-a întâmplat și la care nu am fost martori; sau o *de-venire* a unei posibilități. În ambele cazuri puterea cinemaului este aceea că redă într-o formă credibilă conținutul a și despre ceva. „Vedem viața așa cum este ea atunci când noi nu jucăm nici un rol în ea“ - este în acest caz o depărtare de propriile conținuturi mentale ale spectatorului și o încercare de a vedea aceste conținuturi dintr-o altă optică. Iată de ce cinemaul poate fi înțeles ca o fenomenologie a percepției.

Să revenim la întrebarea de la început și anume: ce se spunem de fapt atunci când folosim expresia *filmuleste*? Cred că în acest caz vorbim de ceea ce zicea Deleuze în lucrările sale fundamentale: *faptul-de-a-fi-iamagine*? *Faptul-de-a-fi-iamagine* e despre materia în mișcare, materia în continuă transformare, e un principiu ontologic. Totul e imagine, respectiv filmul este cel care exploatează acest univers de imagini. Iată de ce filmul ca o *de-venire* prin imagini a unei posibile realități e un act mediativ filosofic, iar cinemaul devine gândire.

Bibliografie:

1. Marshall McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, București, 2015.
2. Platon, *Republica*.
3. Gilles Deleuze, *Cinema II Imagine-timp*, București 1985.
4. Gilles Lipovetsky, Jean Serroy, *Ecranul global*, București 2008.
5. Elie Faure, *Istoria Artei*, București, 1970.

Recomandat:

Eudochia SAHARNEANU, dr. hab., prof.univ